

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Max Wedjesjö

Rennäringsrätten och Vindkraft

illusoriskt Ren omställning?

Minoritetsskydd i EU:s gröna energiomställning

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Max Hjärtström

Termin: HT 2023

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR.....	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och Frågeställning	5
1.3 Avgränsningar.....	5
1.4 Metod och material	6
1.5 Disposition.....	7
2 2. RENNÄRINGSRÄTTEN	9
2.1 Rennäringslagen	9
2.1.1 Rennäringsrättens innehåll och grunden urminnes hävd	9
2.1.2 Renskötselområdet	10
2.1.3 Inskränkningar i rennäringsrätten	12
2.2 NJA 2020 s. 3 "Girjasmålet"	13
2.2.1 FN-stadgan och FN:s-deklaration om urfolks rättigheter	15
3 MILJÖBALKEN OCH TILLSTÅNDSPROCESSEN	16
3.1 Miljöbalken.....	16
3.1.1 Målsättningsbestämmelser och allmänna hänsynsregler	16
3.1.2 Riksintresseområden och avvägningsbestämmelser	17
3.1.3 Tillståndsprocessen och vindkraftverk.....	19
4 FALLSTUDIE.....	23
4.1 MÖD 2022-06-14 mål M 5720-21: Sidensjömålet	23
4.2 MÖD 2023-09-08 mål M 3359-22: Stormyrberget	25
4.3 MÖD 2023-09-28 mål M 6204-22: Finnåberget	26
5 DISKUSSION.....	30
6 KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	32

Summary

This paper explores how the conflict of interest between wind power and reindeer husbandry has been addressed by the Land and Environment Court of Appeal (MÖD). Reindeer husbandry and wind turbines often vie for the same land areas. The EU has designated wind power as a central component of the green transition towards renewable energy, urging member states to establish renewable energy as a paramount public interest. Simultaneously, the Sami people enjoy constitutional protection of their culture, with reindeer husbandry being a key aspect.

The paper investigates how MÖD balances these two interests in the processing of wind turbine application of environmentally hazardous activities, particularly in safeguarding the Sami people's right to reindeer husbandry post the Girjas case. The legal status of the Sami and reindeer husbandry is mainly regulated by the Reindeer Husbandry Act. However, the Girjas case established that the Sami people's right to reindeer husbandry extends beyond what is outlined in the Act, grounded in customary law and independent of legislation.

The paper analyzes reindeer husbandry law and scrutinizes how this right is upheld in cases related to permits for environmentally hazardous activities. Crucial to this assessment is the Environmental Code, containing fundamental provisions for the management of land and water areas. Both reindeer husbandry and wind power are specifically designated as national interests, enjoying a special protective status in the permitting process.

The conclusion is that MÖD balances the protection of reindeer husbandry against the operator's right to predictability. The nomadic nature of reindeer husbandry inherently brings unpredictability, which the court manages through conditions aiming to minimize the impact on reindeer husbandry. MÖD does not provide full protection to reindeer husbandry, citing the company's right to predictability concerning the economic consequences of the imposed conditions on its operations.

Sammanfattning

Uppsatsen undersöker hur intressekonflikten mellan vindkraft och rennärning, hanterats av Mark- och miljööverdomstolen (MÖD). Rennäringen och vindkraftverk gör inte sällan anspråk på samma landområden. EU har utsett vindkraft som en central del av den gröna omställningen mot förnybar energi, och medlemsländerna uppmanas fastställa förnybar energi som ett överskuggande allmänintresse. Samtidigt har det samiska folket grundlagsstadgat skydd för sin kultur, där rennäringen är en central del.

Uppsatsen syftar till att undersöka hur MÖD balanserar dessa två intressen i tillståndsprocessen, särskilt hur de tillvaratar samernas rätt till rennärning efter Girjasmålet. Samernas och rennäringens rättsliga ställning regleras i huvudsak av rennärlagen. I Girjasmålet konstaterar emellertid HD att samernas rätt till rennärningen går utöver vad som framgår av rennärlagen och gäller oberoende av lag då den är grundad på urminnes hävd.

För att undersöka hur MÖD balanserar motstridiga intressen fokuserar uppsatsen på att analysera rennärlagen som minoritetsskydd och granska hur denna rätt tillvaratas i de studerade målen om tillstånd för miljöfarlig verksamhet. Centralt för avvägningen är miljöbalkens 3 kap. innehållande grundläggande bestämmelser för hushållning med mark- och vattenområden. Såväl rennärning som vindkraft är särskilt utpekade som riksintressen och åtnjuter en särskild skyddsstatus i tillståndsprocessen.

Slutsatsen är att MÖD balanserar skyddet för rennärningen mot verksamhetsutövarens rätt till förutsebarhet. Rennäringens nomadiska natur medför en inreboende oförutsägbarhet som domstolen hanterar genom villkor som tvingar verksamhetsutövaren till dialog med berörda samebyar med syfte att minimera påverkan på rennärningen. MÖD skyddar inte rennärningen fullt ut, med hänvisning till bolagets rätt till förutsebarhet i relation till de ekonomiska konsekvenser villkoren har på verksamheten.

Förkortningar

EKMR	Europeiska konventionen för mänskliga rättigheter
EU-stadgan	Europeiska unionens stadga för de grundläggande mänskliga fri- och rättigheterna
FEU	Fördraget om Europeiska unionen
FN-stadgan	Förenta nationernas stadga
HD	Högsta domstolen
ILO	ILO:s konvention nr 169 om ursprungsfolk och stamfolk i självstyrande länder
MB	Miljöbalken
MPD	Miljöprövningsdelegation
MMD	Mark- och miljödomstolen
MÖD	Mark- och miljööverdomstolen
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RF	Regeringsformen
RNL	Rennäringslag

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Vindkraftverk har av EU-kommissionen pekats ut om en central del av EU:s gröna omställning mot förnybar energiproduktion.¹ EU slår i sin handlingsplan för REPowerEU fast att medlemsländerna måste fastslå förnyelsebar energi såsom vindkraft att vara ett överskuggande allmänintresse senast 21 februari 2024.² Vindkraftverkens vara eller icke vara är emellertid i områden av intresse för fler näringar betydligt mer omtvistat.

Det samiska folket har ett grundlagsstadgat skydd för sin kultur och rennäringen beskrivs som en kultur- och språkbärare för den samiska kulturen.³ Rennäringen åtnjuter vidare ett grundlagsskydd i egenskap av en civilrättslig rättighet.⁴

Merparten av vindkraft som uppförs på land i Sverige uppförs i områden som också används inom ramen för rennäringen. Vid konflikterande intressen tillämpas som utgångspunkt miljöbalkens (SFS 1998:808), hushållningsbestämmelser. Detta för att hantera intressekonflikten i ljuset av såväl EU-fördraget som FN-målen för hållbar utveckling.⁵ Såväl vindkraft som rennäring pekas i 3 kap. MB ut som särskilt skyddsvärda, så kallade riksintressen.

¹EU-Rådet, ”REPowerEU”, <https://www.consilium.europa.eu/sv/press/press-releases/2022/12/19/repowereu-council-agrees-on-accelerated-permitting-rules-for-renewables/> Besökt 2023-12-04; EU kommissionen, vindenergi, https://energy.ec.europa.eu/topics/renewable-energy/eu-wind-energy_sv Besökt 2023-12-04.

² Direktiv 2023/2413/EG p. 7, Art 16f om om ändring av direktiv (EU) 2018/2001, förordning (EU) 2018/1999 och direktiv 98/70/EG vad gäller främjande av energi från förnybara energikällor, och om upphävande av rådets direktiv (EU) 2015/652; Direktiv 2018/2001/EG Art. 16f om främjande av användningen av energi från förnybara energikällor.

³ 1 kap. 2 § RF; Sametinget, ”Renen som kulturarv”, <https://www.sametinget.se/1030> Besökt 2023-12-04.

⁴ NJA 1981 s. 1; 2 kap. 15 § RF; NJA 2020 s. 3; NJA 2011 s. 109.

⁵ Art. 3.3 FEU; Michanek och Zetterberg s. 100, 151.

Centralt för alla rättsstater är en enhetlig och sammanhängande rättsordning med hög förutsebarhet.⁶ Så även i avvägningar mellan två springande samhällsintressen, rennäring och vindkraft.

1.2 Syfte och Frågeställning

Uppsatsen fokuserar på hur mark- och miljööverdomstolen (MÖD) har hanterat konflikten mellan rennäring och det snart överskuggande allmänintresset vindkraft. Uppsatsen kommer att utreda hur MÖD avgöranden tillvaratar samernas rätt till rennäring när denna rätt kolliderar med det samhällsavgörande intresset vindkraft.

Uppsatsen syftar till att besvara följande huvudfråga:

- Hur görs avvägningen mellan två springande samhällsintressen å ena sidan rennäringen å andra sidan vindkraft i MÖD avgöranden efterföljande NJA 2020 s. 3 ”Girjasmålet”?

För att besvara huvudfrågeställningen har uppsatsen följande delfrågeställningar:

- Vad innehåller rennärringsrätten som minoritetsskydd?
- Har innehållet i rennärringsrätten tillvaratagits i avvägningen mellan vindkraft och rennäring i de studerade besluten?

1.3 Avgränsningar

Uppsatsen avgränsar sig till att endast behandla hur rennärringsrätten tillvaratas i avvägningen i relation till vindkraft. Urvalet till fallstudien utgör en naturlig avgränsning och uppsatsen berör endast aspekter som aktualiseras i de studerade målen. Urvalet till fallstudien och avgränsningar i urvalet beskrivs i avsnitt 1.4.

⁶ Dahlman s. 65–67.

Uppsatsen behandlar inte aspekter av tillståndsbesluten som rör rättskraft och eventuella efterföljande processer. Detta är en brist i arbetet då det är relevanta aspekter i relation till hur rennärningen fortsatt kan bedrivas i berörda områden under vindkraftsparkens drift.

1.4 Metod och material

Uppsatsen besvarar frågeställningarna genom att i rättskällorna söka svar på hur rennäringsrätten materiellt är beskaffad. Detta görs med rättsanalytisk metod och syftar till att utreda gällande rätt i relation till den aktuella frågeställningen.⁷ Rättskällevärdet åtföljs och svaren söks i lag, praxis, förarbeten och doktrin.⁸ Den rättsanalytiska metoden har valts då den är friare än rättsdogmatisk metod och tillåter fler källor, så som doktrin vilket behövs då rättsområdet samerätt är mycket oklart, delvis då grunden för rennäringsrätten är sedvanerättslig.⁹ Det finns endast ett fåtal vägledande domar på området vilket ytterligare försvårar området. Det har krävts ett helhetsgrepp som studerat alla rättskällor nämnda ovan för att klargöra gällande rätt. Den avslutande diskussionen anlägger ett kritiskt perspektiv för att diskutera hur avvägningen mellan rennäringsrätten och vindkraft tillvaratar samernas minoritetsskydd. Detta krävs för att på ett adekvat sätt diskutera samernas rättsliga situation i en samhälls- och kulturell kontext.¹⁰

Miljörätten är ett stort område som behandlats i en uppsjö juridisk litteratur. Jag har valt att utgå ifrån Gabriel Michanek och Charlotta Zetterbergs ”Den svenska miljörätten” och ”Miljörätt” av Jonas Ebbesson.¹¹

Vad gäller samernas rätt till rennärning har det skrivits desto mindre. Den huvudsakliga behandlingen av området är Bertil Bengtssons ”Samerätt”.¹² Även

⁷ Sandgren s. 43–48.

⁸ Kleineman s. 28.

⁹ NJA 1981 s.1; Bengtsson (2004) s. 14–18.

¹⁰ Sandgren s. 50–54; *Jfr* Hydén, s. 211–212, 217–219, 224.

¹¹ Michanek & Zetterberg; Ebbesson.

¹² Bengtsson (2004).

Eivind Torp och Christina Allard har genom sina avhandlingar och efterföljande verk bidragit till området.¹³ Allard, Bengtsson och Torp utgör tillsammans en merpart av forskningsområdet samerätt. Bengtsson och Torp är något mer försiktiga i sin utsträckning av rennäringsrätten jämfört med Allard som utsträcker den längre.¹⁴

Aktuella myndigheters hemsidor har använts, närmare har Energimyndighetens och Sametingets hemsidor använts för att söka aktuell information på området.¹⁵ Särskilt nyttig har Energimyndighetens rättsfallssammanställning varit där centrala avgöranden från MÖD finns tillgängliga, sorterade på det intresse som i avgörandet kolliderat med vindkraftsintresset.¹⁶

Rättsfallen som studeras i uppsatsen har sökts fram i tjänsten JP miljönät och har filterats på året 2020 och framåt. Vidare har avgöranden avgränsats med användning av sökorden, rennäring och vindkraft. Avgränsningen avseende årtal har gjorts för att studera praxis efter NJA 2020 s. 3 ”Girjasmålet” då rättsfallet i sig är det senaste tillskottet till gällande rätt på området. Detta i brist på utförlig lagstiftning. Mål gällande förlängning av igångsättningstid har undantagits från urvalet då dessa inte i sak behandlar intressekonflikten mellan rennäring och vindkraft trots att målen har ingått i sökningen. Målen studerade rör tillstånd för vindkraftspark samt fastställande av slutliga villkor. Fallstudien har genomförts genom att domskälens diskussion för och emot de motstående intressena vindkraft och rennäring har lyfts ut och sammanfattats, även villkoren har sammanfattats.

1.5 Disposition

Uppsatsen kommer disponeras med en inledande del som rättsanalytiskt utreder gällande rätt. Denna del avser utreda vad rätten till rennäring som ett minoritetsskydd innefattar enligt gällande rätt för att tillvarata de intressen som

¹³ Allard (2006); Torp (2008).

¹⁴ Torp (2021) s. 924–927, 931–934; Allard & Brännström s. 439–444, 448–452.

¹⁵ Energimyndigheten, ”Vindbrukskollen”. <https://vbk.lansstyrelsen.se/> Besökt 2023-12-20.

¹⁶ Energimyndigheten, ”Vindlov”, <https://www.energimyndigheten.se/fornybart/vindkraft/vindlov/rattsfall/?currentTab=1> Besökt 2023-11-20.

identifieras och utpekade av rättsordningen. Denna del behandlar även gällande rätt avseende miljöfarlig verksamhet i form av vindkraftverk och de miljöbestämmelser som är relevanta i tillståndsprocessen.

Därefter kommer tre domar från MÖD efter NJA 2020 s. 3 ”Girjasmålet” att studeras för att utreda hur avvägningen mellan de båda intressena gjorts samt om avvägningen tillvaratar samernas rätt till rennäring.

Avslutningsvis kommer en diskussion företas i ljuset av det som klargjorts i de inledande delarna av uppsatsen med syfte att besvara frågeställningarna.

2 2. Rennäringsrätten

2.1 Rennäringslagen

2.1.1 Rennäringsrättens innehåll och grunden urminnes hävd

Rennäringsrätten grundar sig på ett sedvanerättsligt institut, urminnes hävd enligt 1 § 2 st rennäringslag (SFS 1971:437). Urminnes hävd tillfördes paragrafen efter HD:s avgörande i Skattefjällsmålet där det slogs fast att samernas rätt till rennärning ska ses som en nyttjanderätt omfattad av grundlagens egendomsskydd.¹⁷ Samernas rennäringsrätt är sedvanerättslig och grundas på urminnes hävd oberoende av RNL så länge samerna använder marken.¹⁸

Rätten tillfaller den som är same enligt 1 § RNL men får endast utövas av samer som är medlemmar i en sameby.¹⁹ Sameby är den juridiska person som enligt rennäringslagen ombesörjer rennärningen.²⁰ Det är Sametinget som i sin tur fördelar renbetesmarken mellan samebyarna.²¹

Rennäringsrätten utgör som nämnt ovan en bruksrätt som belastar den mark där rennärning av ålder har bedrivits. Den kan ses som ett paraplybegrepp som innefattar alla de delar som krävs för att samerna ska kunna bedriva rennärning och därigenom upprätthålla sin kultur.²² Centralt är rätten till renbete enligt 15 § RNL vilken tillkommer samebyn och dess medlemmar.²³ Samerna har rätt att flytta renarna mellan renbetesområden enligt 23, 24 §§ RNL.

¹⁷ 1 § RNL; NJA 1981 s. 1; NJA 2011 s. 109; 2 kap. 15 § RF.

¹⁸ NJA 2020 s. 3, punkt 130; Bengtsson (2004) s.79–80, 87.

¹⁹ 1 § RNL.

²⁰ 10 § RNL.

²¹ 6–8 §§ RNL.

²² Sametinget, ”Rennärningen som kulturarv”, <https://www.sametinget.se/1030> Besökt 2023-12-04; *Jfr* 1 kap. 2 § RF.

²³ 15 § RNL.

Vidare tillkommer det ett antal rättigheter knutna till den centrala renbetesrätten så som rätt att uppföra nödvändiga anläggningar och mindre byggnader.²⁴ Samerna har en rätt att avverka skog för virke till sådana anläggningar och byggnader på året-runt-marker (kronomark) men endast begränsad rätt på vinterbetesområdet.²⁵ Jakt- och fiskerättigheter inom året-runt markerna tillfaller enligt 25 § medlem i samebyn, det är dock troligt att även samer som inte är medlemmar i en sameby kan grunda sådan rätt på urminnes hävd.²⁶

2.1.2 Renskötselområdet

Rennäringsrätten är uppdelad på två huvudsakliga geografiska områden enligt 3 § RNL, dels året-runt-markerna belägna huvudsakligen ovan odlingsgränsen på fjällen, dels vinterbetesmark. Året-runt-markerna är till stor del samma marker som avses med uttrycket kronomark, vilket innebär mark tillhörande staten fram till 1992 års bolagisering av statlig mark.²⁷ Vinterbetesmarken får brukas 1 oktober – 30 april och är inte geografiskt definierad. Lagstiftaren har valt att överlämna på rättstillämpningen att i vart givet fall utreda detta då det inte har gått att tydligt definiera en gräns för utbredningen av området.²⁸ Det rör sig om en rätt förvärvad genom bruk av marken i urminnes tider. Hur det för domstol ska vara möjligt att på ett bättre sätt utreda gränserna för vinterbetesmark anges inte i propositionen.²⁹

Vidare bör framhållas att det i Nordmalingdomen fastslagits att vinterbetesmarkens utbredning ska bevisas med hänsyn till samernas sedvanerättsliga bruk av marken. Det är detta som utgör grunden för urminnes hävd tillika ”av ålder” i 3 § rennäringslagen.³⁰ Detta kommenteras även av HD i Girjasmålet där det fastslås att det svårigen går att upprätthålla en skiljelinje mellan sed-

²⁴ 16 § RNL.

²⁵ 17 § RNL.

²⁶ 25 § RNL & Bengtsson (2004) s. 50; NJA 2020 s. 3.

²⁷ 3 § 1p. RNL.

²⁸ Prop. 1971:51 s. 158.

²⁹ Ibid.

³⁰ NJA 2011 s. 109, s. 229–230; Bengtsson (2011) s. 529; Bengtsson (2004) s. 80.

vanerätt och urminnes hävd då båda syftar till att klargöra hur markanvändningen sett ut historiskt.³¹ Urminnes hävd och sedvanerätt förstås härefter som samma sak det vill säga klargörandet av historisk markanvändning.

Bevisbördan för att urminnes hävd föreligger ligger på samerna då det för det första har uttalats så i Hovrätten för nedre Norrland.³² Domen fick inte prövningstillstånd varför det kan antas att det i vart fall inte strider mot gällande rätt. För det andra har HD i en rad avgöranden sänkt beviskravet för urminnes hävd i mål gällande rennäring med hänvisning till de uppenbara bevissvårigheter som råder kring att styrka något som hänt för flera hundra år sedan och därtill har varit av sådan natur att det är svårt att prestera några typer av dokumenterade bevis.³³ I dispositiva tvistemål har emellertid beviskravet inte sänkts då det har ansetts oskäligt betungande för motparten.³⁴ De bevis som finns är ofta statliga och därmed behäftade med påtagliga objektivitetsbrister vilket har påtalats av domstolen. Dessa ska alltså beaktas med ett stort mått källkritik!³⁵

Utredningen gällande urminnes hävd ska utreda vad som var gällande sedvanerätt 1886 eftersom rennäringslagen principiellt inte har gjort upp med grunderna för rennäringsrätten sedan dess.³⁶ Urminnes hävd ska anses föreligga om rennäring bedrivits i ca nittio år med beaktande av rennäringens nomadiska natur. Vidare ska det inte ha förekommit några invändningar under perioden.³⁷ Domstolarna tillämpar fri bevisföring och får utefter vad som förekommit i målet fastslå om urminnes hävd kan anses upparbetat i relation till det aktuella området.³⁸ Urminnes hävd är alltså starkare än skyddet som anges i rennäringslagen om än svårt att bevisa.

³¹ NJA 2020 s. 3 p. 134.

³² Dom 2002-02-15 i T 58-96, s. 16.

³³ Se NJA 2011 s. 109; NJA 2020 s. 3 p.162-163.

³⁴ NJA 2011 s. 109 p. 18.

³⁵ NJA 1981 s. 1 s. 179; NJA 2020 s. 3 p. 164-166.

³⁶ Ibid.

³⁷ NJA 2011 s. 109 p. 12-14; NJA 2020 s. 3 p. 135, 140 och 149.

³⁸ NJA 2011 s. 109; 35 kap. 1 § rättegångsbalken (SFS 1942:740).

Urminnes hävd kan grundas på alla samers bruk av marken. Någon precisering gällande vem som använt marken krävs inte.³⁹ När urminnes hävd har konstaterats tillfaller nyttjanderätten den Sameby som berörs, enligt Sameingets tilldelning av betesmark.⁴⁰ Hur detta ska gå till om flera byar berörs finns det inget givet svar på.

Sammantaget ankommer det alltså på samerna att i relation till vinterbetesmarkerna styrka att platsen i fråga har brukats för rennäring sedan urminnes tider.

2.1.3 Inskränkningar i rennärringsrätten

Gällande året-runt-markerna får den som äger eller brukar mark inom detta område enligt första stycket 30 § RNL inte vidta åtgärder som medför avsevärd olägenhet för renskötseln i annat fall än att expropriation enligt 26 § RNL är för handen.

Expropriationslagen ger vissa möjligheter att inskränka samernas rätt till rennäring. Begränsning för vad samernas rennäring får tåla regleras i 30 § RNL. Undantag från denna får göras med hänvisning till expropriationslagens 2 kap. 3 § (SFS 1972:71) för att tillgodose allmänt behov av elektrisk kraft såsom exempelvis vindkraft.

Vad som förstås med avsevärd olägenhet är som mycket annat i rennärringsrätten oklart.⁴¹ Bengtsson föreslår en lösning som i vart givet fall får studera åverkan på den berörda samebyns intressen, närmare än så är det i nuläget inte möjligt att precisera rättsläget då det avgörande som finns sett till senare utveckling i praxis inte behandlar frågan väl.⁴² Hovrätten landar efter bevisvärdering i slutsatsen att avsevärd olägenhet inte kunnat styrkas, detta trots att relativt stora arealer kalhuggits. Hovrätten tar fasta på att antalet renar trots olägenheten har ökat och att samebyn endast drabbats av visst merarbete.⁴³

³⁹ NJA 2020 s. 3 p. 163.

⁴⁰ 6–7 § RNL; Bengtsson (2004) s. 83.

⁴¹ *Jfr* Bengtsson i Fastighetsrättsliga studier till minnet av Sten Hillert s. 58.

⁴² *Ibid*; RH 1990:18.

⁴³ RH 1990:18.

Om rättsfallet fortsatt ska anses ledande bör avsevärd olägenhet således förstås som ett mycket högt ställt krav. Såväl MÖD som HD har i flera fall visat större hänsyn för rennäringen och samernas rättigheter (Se avsnitt 2.2 och 3.).

Gällande vinterbetesmarkerna återfinns ingen reglering överhuvudtaget i rennärlagslagen. Lagstiftaren har överlämnat åt rättstillämpningen att lösa denna intressekonflikt. Viss ledning ges i 18b § 2 p. skogsvårdslagen som stadgar att länsstyrelsen vid avverkningsbeslut ska ta hänsyn till rennäringens intressen. Sista stycket i bestämmelsen inskränker hänsynen till att endast tillvarata det som uppenbart behövs med hänsyn till renskötselrätten. Detta är enda paragrafen i lagen som inte uttryckligen endast reglerar året-runt-markerna utan även tillämpas på vinterbetesmarken. Bortsett från skogsvårdslagen återfinns ingen bestämmelse som reglerar detta. Viss ledning kan tänkas hämtas från 3 kap. 1 § jordabalken (SFS 1970:994) där det framgår att grannar ska visa hänsyn till varandra. Detsamma gäller i vart fall omvänt enligt 65 § RNL där det framgår rennäringen ska bedrivas med hänsyn till andra intressen.

Samerna kan antas ha en rätt till ersättning även avseende inskränkningar på vinterbetesmarken men grunden för sådan samt hur ersättning i sådant fall ska beräknas är likaså oklar. Närmast till hands avseende skydd för rennäringen på vinterbetesmarkerna får anses vara riksintresse institutet så som stadgat i 3 kap. MB. Riksintresse institutet har emellertid inga regler gällande rätt till ersättning utan syftar endast till att vägleda hushållningen av markanvändning (Se avsnitt 3.1.2).

2.2 NJA 2020 s. 3 ”Girjasmålet”

Det är framför allt på två punkter Girjasmålet har utvecklat rättsområdet. Dels har grunden för urminnes hävd och sedvanerätt klargjorts, dels skyldigheten för domstolar och myndigheter att beakta Sveriges internationella åtaganden vid avvägningar gällande rennärlagsrätten. Målet rör rätt till jakt och fiske på rennärlagsområdet och berör egentligen inte för uppsatsen relevanta aspekter annat än de som nu presenteras.

I domen fastslås att begreppet urminnes hävd likt begreppet sedvanerätt i kontexten rennäringsrätt har i stort sett samma innebörd. Begreppen tar sikte på att utreda historisk markanvändning för att utgöra grund för besittningsrätt.⁴⁴ Det finns inget egenvärde i att upprätthålla en distinktion mellan begreppen. HD uttalar vidare att vilken same som upparbetat urminnes hävd genom historisk markanvändning inte har någon betydelse.⁴⁵ Därtill utvecklas att renskötsel och jakt- och fiskerättigheterna bör förstås likadant i relation till upparbetningen av urminnes hävd.⁴⁶ Grunden för de i rennäringsrätten ingående rättigheterna är densamma.

Vidare framför HD skyldigheten att beakta Sveriges internationella åtaganden, förvisso som *obiter dictum*. Samernas ställning som urfolk medför, även om HD i domen inte anser att Sveriges folkrättsliga förpliktelser är tillämpliga på just 31–34 §§ RNL, att folkrättsliga principer måste beaktas vid avvägningar mot andra intressen när sådana ställs mot samernas intressen. Det påpekas även särskilt att HD är eniga i detta uttalande⁴⁷

Folkrätt även om inte införlivad i svensk rätt bör ges utrymme vid tolkning av svensk rätt. Således får alltså ILO:s konvention nr 169 om ursprungsfolk och stamfolk i självstyrande länder art 8. (ILO) som uttryck för gällande sedvanerätt användas av domstol för att förstå hur de samiska rättigheterna ska tolkas.⁴⁸ Artikel 8 föreskriver att vederbörlig hänsyn ska tas till urfolks sedvänjor och sedvanerätt.⁴⁹ Detta medför att det finns stöd för att tolka in vidare skydd för samernas rätt till rennärings.⁵⁰

HD:s domskäl i Girjasmålet bör förstås som en konkretisering av målsättningsparagrafen 1 kap. 2 § 6 p. RF. Detta i ljuset av Sveriges dualistiska folk-

⁴⁴ NJA 2020 s. 3 punkt 134.

⁴⁵ NJA 2020 s. 3 punkt 163.

⁴⁶ NJA 2020 s. 3 punkt 149.

⁴⁷ NJA 2020 s. 3 punkt 91–95.

⁴⁸ NJA 2020 s. 3 punkt 94.

⁴⁹ NJA 2020 s. 3 punkt 130.

⁵⁰ *Jfr* Bengtsson (2021) s. 178–181, Bengtsson uttrycker sig väldigt försiktigt kring omfattningen av utökningen av rättigheten utanför det prövade området.

rättsliga modell där folkrätten måste införlivas i svensk rätt för att vara gällande.⁵¹ Klart är i alla fall att 1 kap 2 § RF och Sveriges internationella åtaganden bör beaktas när samerättsliga frågor behandlas.

2.2.1 FN-stadgan och FN:s-deklaration om urfolks rättigheter

Det är framför allt art. 1.2 i FN-stadgan gällande folks rätt till naturresurser och rätt till möjlighet att försörja sig som är relevant i HD:s bedömning av den internationella sedvanerätt som kommer till uttryck i 1 kap. 2 § RF. Vidare anför HD att FN-deklarationen om urfolks rättigheter kan ses som uttryck för gällande sedvanerätt. Det är framför allt artikel 26 vilken stadgar urfolks rätt till land och resurser vilka de brukat i urminnes tider. Vidare stadgas att stater legalt ska erkänna de land och resurser urfolken har rätt till enligt konventionen. Erkännandet ska ta hänsyn till urfolkets sedvänjor, vilket lyfts av HD som uttryck för gällande sedvanerätt.⁵²

⁵¹ Cameron s. 34.

⁵² NJA 2020 s. 3 punkt. 93; FN-stadgan art. 1.2; FN:s deklaration om urfolks rättigheter.

3 Miljöbalken och tillståndsprocessen

3.1 Miljöbalken

3.1.1 Målsättningsbestämmelser och allmänna hänsynsregler

Miljöbalken bygger på målsättningsstadganden och därtill mer specifika principer vilka genomgående ska tillämpas med syfte att uppnå miljömålen vilka fastslås i inledningskapitlen.⁵³ Av dessa framgår vad som ska beaktas inom ramen för tillståndsprövning. De som är relevanta för uppsatsen kommer behandlas kortfattat nedan.

Kunskapskravet i 2 kap. 2 § MB föreskriver att alla som ska bedriva verksamhet är skyldiga att inhämta den kunskap som krävs för att kunna skydda miljö och hälsa från skada och olägenheter. Vidare fastställs en försiktighetsprincip enligt 2 kap. 3 § MB där det framgår att verksamheten måste iaktta sådan försiktighet som krävs för att förebygga, hindra eller motverka att verksamheten eller åtgärden medför skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön.

Det har i förarbeten angetts att en uttömmande reglering hade inskränkt möjligheterna till försiktighetsåtgärder. Det finns därför ingen uttömmande exemplifiering utan ledning ges av hänsynsreglerna i 2 kap. MB gällande vilka försiktighetsåtgärder som kan bli aktuella. Exempel på sådana försiktighetsåtgärder kan vara villkor om tillfälliga verksamhetsstopp eller förläggande av verksamhet på annan plats.⁵⁴ Platsvalets lämplighet är inte bunden till det område prövningen avser enligt 2 kap. 6 § MB. Det ankommer på verksamhetsutövaren att utreda att den valda platsen är lämplig ur miljöperspektiv.⁵⁵ Försiktighetsåtgärderna måste i alla fall vara rimliga och nyttan av åtgärden ska

⁵³ 1 kap. 1 § & 2 kap. MB.

⁵⁴ 2 kap. & 16 kap. 1,2,3 §§ MB; Prop. 1997/98:45 Del 1 s. 214–215.

⁵⁵ Michanek & Zetterberg s. 134–137; MÖD 2009:48.

vägas mot kostnaden av åtgärden enligt 2 kap. 7 § MB. Villkor måste dock vara förutsebara för verksamhetsutövaren vilket innebär att de måste vara överblickbara och inte allt för öppet utformade.⁵⁶

Hänsynsreglerna, försiktighetsprincipen, platsvalet och kunskapskravet är grundförutsättningar i tillståndsprövningen och kompletteras av hushållningsbestämmelserna avseende markanvändning i 3 kap. såväl som bestämmelser om miljöfarlig verksamhet i 9 kap MB.

3.1.2 Riksintresseområden och avvägningsbestämmelser

Riksintresse enligt 3 kap. MB pekas ut av den för området relevanta sektorsmyndigheten. Vad gäller vindkraft är Energimyndigheten ansvarig.⁵⁷ För rennäring är Sametinget ansvarig.⁵⁸ Sektorsmyndigheternas beslut är emellertid inte rättsligt bindande då det inte finns något bemyndigande. Detta innebär att det i varje fall måste avgöras om ett område faktiskt är av riksintresse eller inte.⁵⁹ Vid utpekandet av riksintresseområden ska företräde ges till den användning som bäst lämpar sig för en långsiktig god hushållning sett ur det allmännas perspektiv.⁶⁰ Bestämmelsen får betydelse vid prövningar då den inte är tillämplig på pågående markanvändning.⁶¹ När ett område utgör riksintresseområde ska detta skyddas mot åtgärder som påtagligt försvårar intresset.⁶²

Rennäring pekas ut som riksintresse i 3 kap. 5 § MB och ska skyddas *så långt som möjligt* mot åtgärder som *påtagligt kan försvåra* rennäringens bedrivande. Propositionen exemplifierar områden av särskild betydelse för rennäringen såsom flyttningsleder och kalvningsland som riksintresseområde.⁶³ Propositionen säger om bestämmelsens skrivning *så långt som möjligt* att den

⁵⁶ MÖD 2022-06-14 mål M 5720-21.

⁵⁷ 2a § 7 p. Förordning (SFS 1998:896) om hushållning med mark- och vattenområden.

⁵⁸ 2a § 1 p. (SFS 1998:896).

⁵⁹ 5 § (SFS 1998:896); Michanek & Zetterberg s. 160.

⁶⁰ 3 kap. 1 § MB.

⁶¹ Ibid; Michanek & Zetterberg s. 153.

⁶² 3 kap. 5 § 2 st. MB; Prop 1985/86:3 s. 161; Prop 1997/98:45 s. 37.

⁶³ Prop 1985/86:3 s. 161.

avser ge ett grundskydd för rennäringen mot åtgärder som innebär oåterkal-
leliga ingrepp i markområdena. Skyddet tar sikte på såväl praktiska som eko-
nomiska konsekvenser för rennäringen. Begreppet *påtagligt försvåra* an-
vänds för att utesluta bagatellartade störningar. Vidare framhålls att sökande
i en tillståndsprocess som kan antas ha negativa effekter som påtagligt för-
svårar rennäringen måste klarlägga att praktiska och ekonomiska rimliga al-
ternativ inte finns.⁶⁴ Bevisbördan placeras således på sökande i enlighet med
balkens övriga bestämmelser. I ett mål med viss koppling till riksintresseom-
råde för rennäringen har MÖD inte ansett att rennäringen påtagligt försvårats
när tillståndsbeslutet förenats med villkor för att säkerställa att påverkan blir
minimal.⁶⁵

Energiproduktion åtnjuter motsvarande skydd enligt 3 kap. 8 § MB och när
ett område är särskilt lämpat för vindkraft pekas detta ut av Energimyndig-
heten.⁶⁶ Vad gäller begreppen *så långt som möjligt* och *påtagligt försvåras*
ska dessa förstås på samma sätt som för rennäringen.⁶⁷

Vid konflikterande markintressen ska således riksintresse få företräde enligt
3 kap. 1 § MB som anger huvudprincipen för avvägningsbedömningen.⁶⁸ Av-
görande i bedömningen är långsiktiga perspektiv, möjlighet att kombinera in-
tressen och att prioritera allmänna intressen i ljuset av målsättningsparagrafen
1 kap. 1 § MB framför enskilda intressen.⁶⁹ Målsättningsparagrafen rymmer
som bekant även kulturmiljöer.

För det fall att två riksintressen kolliderar med varandra ger miljöbalken till
svar att den användning som på lämpligaste sätt främjar en långsiktig hushåll-
ning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt ska ges företräde.⁷⁰
Även Sveriges internationella åtaganden ska ges betydelse.⁷¹ Det är till synes

⁶⁴ Prop 1985/86:3 s. 159–161.

⁶⁵ MÖD 2019-09-04 mål M 6974-17 s. 39–42.

⁶⁶ 2a § 7 p (SFS 1998:896).

⁶⁷ Prop 1985/86:3 s. 155.

⁶⁸ Michanek & Zetterberg s. 161–162.

⁶⁹ Michanek & Zetterberg s. 163.

⁷⁰ 3 kap. 10 § MB.

⁷¹ Prop 1997/98:45 Del 2 s. 45.

en återförvisning av problemet till 3 kap. 1 § och ger föga ledning i hur avvägningen ska hanteras.⁷² MÖD har i ett mål utan koppling till riksintresseområde fastslagit att företräde ska ges för det allmänna intresset att bygga ut vindkraft före bevarandet av kulturmiljöer.⁷³ Hur långt detta ställningstagande kan utsträckas på andra situationer är dock ovisst och det bör således tolkas väldigt försiktigt till fördel hållbar energi.⁷⁴ I ett mål där riksintesseområde för rennäringsen bedömdes bli påtagligt försvårat har emellertid MÖD nekat tillstånd med hänvisning till att rennäringsen ska ges företräde för det fall att intressena inte går att förena. Detta trots att området även var utpekade som riksintesse för vindkraft. I målet gavs dock tillstånd men endast i delar av ansökningsområdet.⁷⁵ Således har de faktiska omständigheterna i målet stor betydelse för domstolens bedömning om intressena går att förena eller inte.

Energimyndighetens beslut gällande riksintesseområden för vindkraft har inte undantagit riksintessen enligt 3 kap. MB från sitt beslut.⁷⁶ Intressekonflikten mellan vindkraft och rennäringsen är således inte behandlad inom ramen för utpekandet av riksintesseområdet och kvarstår för tillståndsprocessen och domstol att hantera.

3.1.3 Tillståndsprocessen och vindkraftverk

Tillståndsprocessen för vindkraft startar i relation till de vindkraftsbeslut uppsatsen behandlar i länsstyrelsens miljöprövningsdelegation (MPD). Överprövning av tillståndsprocessen sker till mark- och miljödomstol (MMD) och därefter om prövningstillstånd ges till mark- och miljööverdomstolen (MÖD). MPD utgör även tillsynsmyndighet för verksamheten under driften för att tillse att miljöbalkens syfte efterlevs genom de villkor som föreskrivits.⁷⁷ I

⁷² Jfr Michanek s. 161.

⁷³ MÖD 2005:66.

⁷⁴ Michanek s. 164.

⁷⁵ MÖD 2019:5.

⁷⁶ Energimyndigheten, Beslut om riksintessen för vindbruk: Dnr 2010:5138.

⁷⁷ 26 kap. 1, 3 §, 22 kap. 25 § MB; 2 kap. 29 § miljötillsynsförordning (SFS 2011:13); Michanek & Zetterberg s. 416–420, 470–473; Ebbesson s. 67, 155.

avsnittet nedan redogörs i detalj för tillståndprocessen avseende vindkraftverk.

3.1.3.1 Miljöfarlig verksamhet

Vindkraftverk utgör i regel miljöfarlig verksamhet enligt miljöbalkens 9 (9:1 3p.) kap och är en tillståndspliktig miljöfarlig verksamhet enligt 9 kap. 6 §.⁷⁸ Tillståndsprövning görs initialt av länsstyrelsens miljöprövningsdelegation (MPD) med möjlighet att överpröva beslutet i mark- och miljödomstolen.⁷⁹ Det nu sagda gäller vindkraftverk överstigande 150m höga och- eller vindkraftverk överstigande 120m när verken är grupperade fler än 7 stycken i en gruppstation enligt miljöprövningsförordningen (SFS 2013:251) (så kallad B-verksamhet).⁸⁰ För mindre anläggningarna, exempelvis enstaka vindkraftverk med lägre totalhöjd handläggs ärendet som ett vanligt bygglovsärende alternativt endast med anmälningsplikt.⁸¹

3.1.3.2 Samråd och miljökonsekvensbeskrivning

Processen för tillstånd framgår av 9 kap. MB där det framgår att en miljökonsekvensbeskrivning ska genomföras och bifogas ansökningen då det är fråga om miljöfarlig verksamhet.⁸² Miljökonsekvensbeskrivningen är en följd av EU:s MKB direktiv.⁸³ Tillståndprocessen innefattar flera remissrundor och kallas för samråd.

Första steget i samrådet är att hålla ett avgränsningssamråd med berörda parter inför att ansökan påbörjas.⁸⁴ Avgränsningssamrådet ska genomföras så att relevanta synpunkter kan framföras i tid och kunna påverka den fortsatta prövningen, miljökonsekvensbeskrivningen (MKB).⁸⁵ MKB ska tas fram av den tillståndssökande parten och ska inkludera detaljerade samrådsunderlag

⁷⁸ 9 kap. MB.

⁷⁹ 9 kap. 8 § MB.

⁸⁰ 21 kap. 13–14 §§ Miljöprövningsförordning.

⁸¹ 6 kap. 1 § p. 6 & 6 kap. 5 § plan- och byggförordningen, se även 21 kap. 15 § miljöprövningsförordning, om anmälningspliktigt enligt 9 kap. MB.

⁸² 9 kap. 1, 6 § och 6 kap. 20 § 2p. MB.

⁸³ 6 kap MB.

⁸⁴ 6 kap. 29–32 §§ MB.

⁸⁵ 6 kap. 31 § MB.

och miljökonsekvensbeskrivningar som en del av tillståndsansökan. Tillståndsmyndigheten ansvarar för att berörda parter får inkomma med yttranden till miljökonsekvensbeskrivningen.⁸⁶

Miljökonsekvensbeskrivningen (MKB) är en central del av ansökningsprocessen och ska omfatta en grundlig analys av hur vindkraftsverksamheten kan påverka miljön och människors hälsa. MKB ska bedöma potentiella negativa konsekvenser, såsom buller, påverkan på exempelvis rennäring, landskapsförändringar och andra relevanta faktorer som har identifierats under samrådsförfarandet. Verksamhetsutövaren måste även presentera eventuella försiktighetsåtgärder och tekniker som planeras för att minimera eller kompensera för dessa påverkningar.⁸⁷

MÖD har i praxis accepterat expertutlåtanden om att vindkraftsparker medför att rennäringen lider 100% betesbortfall inom vindkraftsparken och upp till 50% betesbortfall upp till tre kilometer ifrån vindkraftsparken. Även en undvikelseffekt för rennar har accepterats föreligga inom en radie på fem kilometer från vindkraftsparken.⁸⁸

MÖD har även fastslagit att kumulativa effekter av etableringar i området ska beaktas. Dock med begränsning till att endast tillståndsgivna projekt ska beaktas.⁸⁹

I sammanhanget bör nämnas att EU-kommissionen har drivit igenom direktiv på området som ställer krav på anpassning av tillståndprocesserna i den mening att den ska effektiviseras och snabbas på.⁹⁰ Detta påverkar i huvudsak handläggningstiden vilken får tydliga deadlines vilket bör kunna ge direkt effekt.⁹¹ Direktivet är ett målsättningsdirektiv och kan i övriga delar troligen endast få verkan indirekt på grund av bristande precision i bestämmelserna.⁹² Det är för tidigt att med säkerhet säga något om hur det kan se ut i väntan på

⁸⁶ 6 kap. 35 § MB.

⁸⁷ 6 kap. 28–35 § MB.

⁸⁸ MÖD 2019-09-04 mål M 6860-17.

⁸⁹ MÖD 2019-04-01 mål M 9258-17.

⁹⁰ Direktiv 2023/2413 p. 7 med ändring i Direktiv. 2018/2001 art. 15 och 16.

⁹¹ C-26/62 *Van Gend & Loos*, EU:C:1963:1.

⁹² C-41/74 *Van Duyn*, EU:C:1974:133.

den svenska införlivningen av direktivet. Klart är i alla fall att vindkraftverk tydligt pekas ut som ett övergripande allmänintresse i direktivet.⁹³

⁹³ Direktiv 2023/2413 p. 7 med ändring i Direktiv. 2018/2001 art. 15 och 16.f.

4 Fallstudie

De fall som studeras kan delas in i mål om tillstånd och mål om slutliga villkor. För att återkoppla till frågeställningen påminns här om att det som undersöks i avgörandena är *hur* domstolen hanterat rätten till rennäring i relation till vindkraft. Har domstolens avvägningar beaktat rätten till rennäring och det minoritetsskydd samerna åtnjuter?

4.1 MÖD 2022-06-14 mål M 5720-21:

Sidensjömålet

Mål-M5720-21, Sidensjömålet rör överklagandet av beslutet avseende slutliga villkor gällande en vindkraftspark vid Sidensjö i Ångermanland. Vindkraftsparken är belägen cirka 11 km från närmaste riksintresseområde för rennäring. Det överklagade beslutet inkluderar villkor för bolaget att utreda och kompensera för påverkan på rennäringen genom exempelvis stödutfordring och tekniska hjälpmedel. Särskilt vid situationer som renhjordens splittring, risk för iskast⁹⁴ och planerad flytt av renar inom en viss radie från vindkraftsparken. Kompensationsåtgärderna begränsas till max 1 300 000kr för hela tillståndsperioden.⁹⁵

Bolaget yrkar ändring av villkoren för vindkraftsparken. De önskar sammanstå villkor, inklusive en begränsning av stopplikten vid iskast. Bolaget anför att de nuvarande villkoren är svårförutsägbara och kan leda till oklara kostnader. De ifrågasätter även delegeringen av beslutanderätten till länsstyrelsen och hävdar att detta strider mot relevant lagstiftning.⁹⁶

Länsstyrelsen motsätter sig förändringar och påpekar att ett maxbelopp för kompensationsåtgärder inte är lämpligt sett till rennäringens föränderliga förutsättningar och natur. De ifrågasätter även begränsningen av stopplikten och anser att bolaget inte har motiverat den tillräckligt. Villhelmina södra sameby framför att villkoren beslutade av MPD och MMD i målet medför en

⁹⁴ Iskast uppstår när is bildas på rotorbladen och slungas av som en stor istapp.

⁹⁵ MÖD M 5720-21 s. 1–3.

⁹⁶ MÖD M 5720-21 s. 4–6.

långsiktig trygghet för rennärigen i området och motsätter sig ändring av domen. Vorenese sameby anser att kompensationsersättning alltid ska delas lika mellan samebyarna när sådan ersättning ska utgå. Vidare motsätter sig samebyn yrkandet av begränsningen av stoppskyldighet för vindkraftverk vid risk för iskast.⁹⁷

MÖD har övervägt de olika villkoren och de argument som framförts av såväl bolaget som samebyarna och Länsstyrelsen. En central del av MÖD:s resonemang är dess bedömning av kostnaderna för bolaget och huruvida de beslutade villkoren är rimliga och förutsebara. MÖD understryker att bevisbördan för att villkoren är orimligt betungande vilar på bolaget. MÖD betonar att villkoren är avsedda att skydda rennärigen i området och att framtida möjlig rennärning ska säkras genom dessa. MÖD anser att bolagets invändning avseende frånvaron av rennärning under provotiden är irrelevant, då fokus ligger på områdets framtida potential för rennärning. MÖD väljer att slå samman vissa villkor för att skapa tydligare och mer överblickbara direktiv för bolaget. Detta beslut motiveras med bolagets rätt till förutsebara och överblickbara villkor, i linje med de allmänna hänsynsreglerna i miljöbalken.⁹⁸

MÖD begränsar möjligheten att stoppa verksamheten vid risk för iskast till högst tre dygn per tillfälle och högst två gånger under en vinterbetesperiod. Begränsningen införs med hänsyn till bolagets rätt till förutsebara villkor som inte går utöver vad som är nödvändigt och skäligt (jfr MÖD dom den 13 april 2018 i mål nr M 3648-17). Vidare anförs att det inte framkommit något som medför anledning att tro att begränsningen är rimlig och godtagbar.⁹⁹

MÖD delegerar möjligheten att tillföra alternativa skydds- eller kompensationsåtgärder till länsstyrelsen som tillsynsmyndighet. Denna delegering kritiseras av bolaget, men MÖD framhåller att det är en praktisk lösning för att

⁹⁷ MÖD M 5720-21 s. 4–6.

⁹⁸ MÖD M 5720-21 s. 6–9.

⁹⁹ Ibid.

hantera specifika förhållanden och för att tillgodose rennäringens behov. Vidare delegeras rätten att fördela kompensationsåtgärderna samebyarna emellan för det fall att de ej kan enas.¹⁰⁰

MÖD:s resonemang tar hänsyn till både bolaget och rennäringen. Genom att slå samman villkoren strävar MÖD efter att skapa balans mellan förutsebarhet för bolaget och skyddet för rennäringen. Samtidigt betonas vikten av att kostnaderna för bolaget är rimliga och att de beslutade åtgärderna verkligen främjar målet att säkra rennäringens långsiktiga överlevnad i området.¹⁰¹

4.2 MÖD 2023-09-08 mål M 3359-22:

Stormyrberget

Målet rör överklagat beslut om tillstånd för uppförandet av en vindkraftspark i Stormyrbergets naturreservat i Vilhelmina kommun. MPD har prövat om riksintresseområde för rennäring ska anses föreligga i målet och kommit fram till att så inte är fallet, MÖD instämmer i bedömningen. Tillståndet förenades med dels samrådsvillkor inför och under anläggningsfasen, dels samrådsskyldighet inför underhåll inom vindkraftsparken under vinterbetesperioden, dels ett förbud mot omfattande arbeten i så kallat trivselområde¹⁰² för rennäringen under vinterbetesperioden.¹⁰³

Bolaget motsätter sig ändring av villkoren men medger en uppsamlingshage för det fall MÖD finner en sådan nödvändig. Vilhelmina södra sameby yrkar i första hand att MPD:s beslut upphävs och ansökan avvisas, i andra hand att ansökan avslås, i tredje hand att MPD:s beslut upphävs och målet återförvisas för förnyad prövning, i fjärde hand yrkas beslut om prövotid om tre år med utredningsvillkor och provisoriska föreskrifter, i femte hand beslut om slutliga villkor, i sjätte hand beslut om villkor. Villkoren som yrkas är de som redan föreskrivits i målet inkluderat uppsamlingshage och villkor om tekniska hjälpmedel och övriga merkostnader till följd av vindkraftsparken. Samebyn

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² Område med särskilt gynnsamma förhållanden för renar.

¹⁰³ MÖD M3359-22, s. 1–4, 29, s. 67 i MPD beslutet.

yrkar även att stopplikt ska föreskrivas för de fall då rennärningen behöver det. Länsstyrelsen motsätter sig återförvisning och avvísning av ansökan men har i övrigt inga invändningar.¹⁰⁴

MÖD inleder med att bedöma MKB och konstaterar att underlaget är tillräckligt i relation till rennärningens intressen då bolaget bemött det inkomna underlaget på ett tillfredställande sätt. Vidare anför MÖD gällande tillståndets tillåtlighet att det ska göras en avvägning mellan det allmänna intresset förnyelsebar energiproduktion och det enskilda- och allmänna intresset rennärning.¹⁰⁵ Särskild vikt läggs vid områdets lämplighet för vindkraft samt att området i dagsläget används sparsamt i rennärningen och att det inte visats i målet att fortsatt rennärning är helt oförenlig med vindkraftsparken.¹⁰⁶

MÖD resonerar utförligt om områdets betydelse för rennärningen och medger att rennärningen försvåras i viss mån men att förlusten av det aktuella betesområdet inte medför att rennärningen påtagligt försvåras.¹⁰⁷

MÖD tillför ett stoppvillkor till de redan gällande villkoren och villkor om en uppsamlingshage. MÖD balanserar här parternas intressen genom att bevilja uppsamlingshage men väljer att gå på bolagets linje om antal renar. Gällande stoppliktsvillkoret begränsar MÖD detta till högst tre dygn per tillfälle och högst två tillfällen per vinterbetessperiod. Detta motiveras med bolagets rätt till förutsebara villkor. MÖD delegerar till tillsynsmyndigheten att i relation till fastslagna villkor fastslå vad som är nödvändigt för det fall att parterna inte kan enas.¹⁰⁸

4.3 MÖD 2023-09-28 mål M 6204-22:

Finnåberget

Mål-6204-22 rör överklagat beslut avseende villkor i tillståndet. Prövningen rör endast villkoren och behandlar inte tillståndet i sig (*jfr* 24 kap MB om

¹⁰⁴ MÖD M3359-22, s. 4–17, 22–28.

¹⁰⁵ Värt att notera är att MÖD särskilt hänvisar till 1 kap. 1 § MB i argumentet se s. 29.

¹⁰⁶ MÖD M3359-22, s. 29–32.

¹⁰⁷ *Ibid.*

¹⁰⁸ *Ibid.*

tillståndsdoms rättsverkan). Målet rör en vindkraftspark på Finnåberget i Västernorrlands län, vilken i väster är belägen inom riksintresseområde för vindkraft och i öster är belägen inom en flyttled klassad som riksintresseområde för rennäringen. I målet konstateras att vindkraftsparkens kumulativa påverkan på renskötseln förväntas vara begränsad enligt nuvarande förhållanden vilka är ansträngda i området. Raedtievaerie Sameby utnyttjar inte området, medan Jijnjevaerie och Ohredahke Sameby anser att det endast kan vara relevant i undantagsfall. Renbruksplanerna indikerar att Ohredahke Sameby har betesmarker inom hela verksamhetsområdet, medan Jijnjevaerie Sameby har betesmarker som slutar ungefär där verksamhetsområdet börjar.¹⁰⁹

Det överklagade beslutet innefattar samrådsskyldighet för bolaget med berörda samebyar. Inför såväl som under anläggningsfasen med syfte att minimera störningen för rennäringen och därefter årliga samråd inför vinterbetesperioden. Bolaget villkoras även att bistå med tekniska hjälpmedel om renhjorden splittras eller flyttas inom fem kilometer från vindkraftsparken. Därtill föreskrivs även en stoppskyldighet vid risk för iskast inom vindkraftsparken och risk att rennäringen påverkas.¹¹⁰

Bolaget yrkar på precisering av villkoren genom en föreslagen sammanslagning samt ett maxbelopp på 400 000 kr avseende kompensationsåtgärder såsom tekniska hjälpmedel. Bolaget yrkar även en bestämning av vilka samebyar som ska samrådas med. Därtill yrkar bolaget att delegation till tillsynsmyndigheten att avgöra om parterna inte kan komma överens om villkoren. Bolaget anför att de nuvarande villkoren är för oförutsägbara och rättsosäkra såväl som för långtgående.¹¹¹

Länsstyrelsen motsätter sig ändring av villkoren. Sametinget har genom remiss yttrat sig då samebyarna har valt att inte yttra sig i MÖD och motsätter sig förändringar och påpekar att rennäringens föränderliga- förutsättningar och natur inte alltid tillåter precisering av villkor. De anför särskilt att villkoren finns för att säkerställa att renskötsel kan bedrivas trots vindkraftsparkens

¹⁰⁹ MÖD M6204-22 s. 1–3 och MMD domskälen.

¹¹⁰ MÖD M6204-22 s. 1–3 och MMD domslut.

¹¹¹ MÖD M6204-22 s. 4–7.

närvaro och att rennäringens behov kan förändras i takt med att exempelvis omvärldsförändringar och klimatförändringar påverkar rennäringen.¹¹²

MÖD överväger bolagets yrkande såväl som länsstyrelsen, Sametinget och berörda samebyar. MÖD resonerar rörande behovet av att specificera berörda samebyar och tar fasta på att berörda samebyar kan komma att variera varför det inte lämpar sig med ett preciserat villkor. Villkoren kvarstår därför att gälla för berörd sameby.¹¹³

MÖD resonerar vidare gällande kompensationsåtgärderna och för ett resonemang gällande bolagets möjlighet att överblicka konsekvenserna av villkoren. MÖD tar särskilt fasta på samebyarnas passivitet i processen. Då de inte har motsatt sig eller inkommit med yttranden, anser MÖD att underinstanserna skärpt villkoren för bolaget onödigt hårt. En beloppsbegränsning på 400 000kr anses här utgöra en relativt låg summa och motiveras dels med hänsyn till den sparsamma rennäringen i området, dels bolagets rätt till förutsebarhet. Även delegationsvillkoret undanröjs med hänsyn till att delegationen är för omfattande. Stopplikten anses i förening med samrådsskyldigheten tillräcklig för att skydda rennäringen i relation till vikten av ökad förnyelsebar energiproduktion.¹¹⁴

MÖD avslutar sin avvägning med en diskussion om inom vilken radie från vindkraftsverken villkoren ska gälla. Bolaget framför att en skyddsradie på tre kilometer i det aktuella området med beaktande av försiktighetsprincipen är tillräckligt. MÖD resonerar rörande hur betungande den i praxis accepterade femkilometersradien är för bolaget i det aktuella fallet med hänsyn till den lågt satta beloppsgränsen samt att stopplikten är begränsad till max tre dygn per tillfälle och två tillfällen per vinterbetesperiod. Resonemanget tar fasta på att påverkan på rennäringen förvisso kan tänkas vara liten men att

¹¹² MÖD M6204-22 s. 4–7.

¹¹³ MÖD M6204-22 s. 9–12

¹¹⁴ MÖD M6204-22 s. 7, 9–16 och MMD s. 14–15, 29-31; Se MÖD mål nr M 5720-21

femkilometersradien sett till konsekvenserna för bolaget inte blir särskilt stor
ska den i praxis fastslagna femkilometersradien gälla.¹¹⁵

¹¹⁵ MÖD M 6204-22 s. 14-16.

5 Diskussion

Diskussionen syftar till att besvara uppsatsens frågeställningar. Hur har MÖD tillvaratagit intresset rennäringens rätt som ett minoritetsskydd i avvägningen mot intresset vindkraftverk i de studerade målen? Nedan diskuteras hur MÖD gör avvägningen mellan rennäringen å ena sidan och vindkraften å andra sidan genom de villkor som uppställs. Diskussionen har ett kritiskt perspektiv i relation till hur MÖD tillvaratagit samernas rätt till rennäring genom de uppställda villkoren för samernas rätt till rennäring.

Rennäringen använder i alla målen områdena sparsamt men MÖD tar trots att det endast i ett fall är fråga om ett riksintresseområde stor hänsyn till rennäringen. MÖD beaktar till viss del rennäringens nomadiska natur och uppställer villkor till skydd för möjlig påverkan på rennäring genom villkoren. MÖD anser att villkoren säkerställer att påverkan på rennäringen inte blir påtaglig och att intressena därmed går att förena.

I alla studerade mål har vindkraftsparken beviljats tillstånd förenat med villkor till skydd för rennäringen. Stopplik och kompensationsåtgärder föreskrivs i alla målen och varierar i omfattning och begränsas med hänsyn till bolagets rätt till förutsebarhet i alla målen genom antingen belopps- eller antalsbegränsning. Även samrådsskyldighet i varierande omfattning förekommer i alla målen.

Samrådsskyldigheten varierar i omfattning men har som gemensam nämnare att MÖD hänskjuter till parterna att utarbeta lösningar för att vindkraftsparken ska kunna verka med minsta möjliga påverkan på rennäringen. MÖD stannar vid att sätta upp ramen för dialogen mellan parterna samt att säkerställa en grundläggande skyddsnivå för rennäringen. För det fall att parterna i samråden inte kan enas har MÖD delegerat till tillsynsmyndigheten att fastslå vad som anses nödvändigt med hänsyn till de fastslagna villkoren.

Rennäringsrätten beaktas främst i relation till renbete och renarnas undvikande av vindkraftparker. Renarna undviker vindkraftsparken och betesför-

lusten inom vindkraftsparken kompenseras antingen genom att annat renbetesområde brukas och tekniska hjälpmedel villkoras för att flytta renhjorden. Även villkor om stödutfodring om lämpliga ersättningsområden saknas förekommer. Detta får relevans om man väljer att beakta rennäringen som en näringsverksamhet eller som ett uttryck för den samiska kulturen. Betraktar man rennäringen som en näring som ska tryggas är såväl tekniska hjälpmedel som stödutfodring ett fullgott villkor som tillåter fortsatt drift. Anlägger man istället ett samiskt kulturperspektiv är villkoren inte tillräckliga. Rennäringens rätt är ett paraplybegrepp innefattande de rättigheter samerna behöver för att upprätthålla sin kultur genom den nomadiska rennäringen. Det går inte att jämföra nomadiskt bete med utfodring av renar i foderautomater eller långväga flytt med tekniska hjälpmedel. Att endast tillvarata renbetesrätten kan inte anses fullt ut tillvarata samernas rätt till rennäring.

MÖD har vägt rennäringens intresse mot vindkraften på ett sätt som syftar till att uppnå balans mellan förutsebarheten för bolaget och påverkan verksamheten har på rennäringen. MÖD har till viss del hänskjutit problemet till parterna genom att förena såväl stoppvillkor som kompensationsåtgärder med samrådsvillkor. MÖD har genom denna lösning beaktat miljöbalkens krav på förening av intressen genom att tvinga parterna till en dialog om hur detta i varje uppkommen situation ska genomföras. MÖD har dock inte lämnat detta helt öppet utan har säkerställt att kraven på förutsebarhet uppfylls genom att dels begränsa beloppen bolaget är skyldig att bistå med i kompensationsåtgärder såväl som antal tillfällen för samråd och stopplik.

Rennäringen anses beaktad och skyddad genom villkor när den kan fortsätta bedrivas. Därmed kan inte anses att rennäringens rätt tillvaratas fullt ut då den kulturella aspekten av samernas rennäring inte beaktas genom de villkor som säkerställer näringens möjlighet att fortgå. Något som krävs i ljuset av rättsutvecklingen efter Girjasmålet. Villkoren skyddar inte rennäringen från påtaglig försvåring i rennäringens utövande som ett kulturellt uttryck.

6 Käll- och litteraturförteckning

Källor

Offentligt tryck:

Propositioner

Prop. 1971:51 Kungl. Maj :ts proposition med förslag tUl rennäringslag, m. m.; given Stockholms slott den 26 februari 1971.

Prop 1985/86:3 Med förslag till lag om hushållning med naturresurser m.m.

Prop. 1997/98:45 Miljöbalk.

Övrigt offentligt tryck

Energimyndigheten, Beslut 2023-12-16, Riksintressen för vindbruk, Dnr 2010:5138.

Rättsfall:

Högsta domstolen

NJA 1981 s. 1.

NJA 2011 s. 109.

NJA 2020 s. 3.

Mark- och miljööverdomstolen

MÖD 2005:66.

MÖD 2009:48.

MÖD 2019:5.

Mark- och miljööverdomstolen 2019-04-01 mål M 9258-17.

Mark- och miljööverdomstolen 2019-09-04 mål M 6974-19.

Mark- och miljööverdomstolen 2019-09-04 mål M 6860-17.

Mark- och miljööverdomstolen 2023-09-08 mål M 3359-22.

Mark- och miljööverdomstolen 2022-06-14 mål M 5720-21.

Mark- och miljööverdomstolen 2023-09-28 mål M 6204-22.

Övriga domstolar

Hovrätten för nedre Norrland, RH 1990:18.

Hovrätten för nedre Norrland, dom 2002-02-15 i T 58–96.

EU-domstolen

C-26/62, *Van Gend & Loos v mot Nederländska skatteförvaltningen*,
EU:C1963:1.

C-41/74, *Yvonne van Duyn v Home Office*, EU:C:1974:133.

Litteratur:

Allard, Christina. *Two sides of the coin - rights and duties: the interface between environmental law and Saami law based on a comparison with Aotearoa/New Zealand and Canada*. Luleå: Doctoral thesis, Luleå University of Technology, 2006.

Allard, Christina, och Malin Brännström. Girjas sameby mot staten: En analys av Girjasdomen. *SvJT*, 2020, s. 429–452.

Bengtsson, Bertil. 'Fastighetsrättsliga studier', i Brattström, Margareta, och Mikael Möller (red.). *Festskrift/Vänbok till minne av Sten Hillert*. Stockholm: Norstedts Juridik, 2002. Första upplagan.

Bengtsson, Bertil. Girjas-domen. *Juridisk Tidskrift*, Nr 1, 2020/21, s. 172–181.

Bengtsson, Bertil. Nordmalingsdomen — en kort kommentar. *SvJT*, 2011, s. 527–533.

Bengtsson, Bertil. *Samerätt: en översikt*. Stockholm: Norstedts juridik, 2004. (Institutet för rättsvetenskaplig forskning; 185). Första upplagan. Elander Gotab.

Cameron, Iain. *An introduction to the European Convention on Human Rights*. Uppsala: Iustus förlag, 2023. Nionde upplagan.

Dahlman, Christian. *Rätt och rättfärdigande: en tematisk introduktion i allmän rättslära*. Lund: Studentlitteratur, 2010. Andra upplagan.

Ebbesson, Jonas. *Miljörätt*. Uppsala: Iustus förlag, 2023. Femte upplagan.

Hydén, Håkan: 'Rättssociologi: om att undersöka relationen mellan rätt och samhälle', i: Nääv, Maria, och Mauro Zamboni (red.). *Juridisk metodlära*. Lund: Studentlitteratur, 2018. Andra upplagan.

Kleineman, Jan: 'Rättsdogmatisk metod', i: Nääv, Maria, och Mauro Zamboni (red.). *Juridisk metodlära*. Lund: Studentlitteratur, 2018. Andra upplagan.

Michanek, Gabriel, och Charlotta Zetterberg. *Den svenska miljörätten*. Uppsala: Iustus förlag, 2021. Femte upplagan.

Sandgren, Claes. *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*. Stockholm: Norstedts juridik, 2018. Fjärde upplagan.

Torp, Eivind. *Renskötselrätten och rätten till naturresurserna – Om rättslig reglering av mark- och resursanvändningen på renbetesmarken i Sverige*. Tromsø: Doctoral thesis, Tromsø det juridiska fakultet, 2008.

Torp, Eivind. Rättsliga följder av HD:s dom i Girjasmålet. *SvJT*, 2021, s. 921–935.

Elektroniska källor:

Energimyndigheten, ”Vindbrukskollen”, Tillgänglig: <https://vbk.lansstyrelsen.se/>. Besökt 2023-12-20.

Energimyndigheten, ”Vindlov”, <https://www.energimyndigheten.se/fornybart/vindkraft/vindlov/rattsfall/?currentTab=1> Besökt 2023-11-20.

EU-Rådet, ”REPowerEU”, Tillgänglig: <https://www.consilium.europa.eu/sv/press/press-releases/2022/12/19/repowereu-council-agrees-on-accelerated-permitting-rules-for-renewables/>. Besökt 2023-12-04.

EU-kommissionen, ”Vindenergi”, Tillgänglig: https://energy.ec.europa.eu/topics/renewable-energy/eu-wind-energy_sv. Besökt 2023-12-04.

Sametinget, ”Rennäringen som kulturarv”, Tillgänglig: <https://www.sameetinget.se/1030>. Besökt 2023-12-04.